

SEANCES DU VENDREDI 27 OCTOBRE 1989
VERGADERINGEN VAN VRIJDAG 27 OKTOBER 1989ASSEMBLEE
PLENAIRE VERGADERINGSEANCE DU SOIR
AVONDVERGADERING

SOMMAIRE:

PROPOSITIONS DE LOI (Discussion):

Proposition de loi relative à l'interruption de grossesse, tendant à modifier les articles 348, 350 et 351 du Code pénal et à abroger les articles 352 et 353 du même code.

Proposition de loi relative à l'application des articles 350, 351, 352, 353 et 383 du Code pénal.

Proposition de loi modifiant les articles 350 à 353 du Code pénal relatifs à l'avortement (*Docs. n°s 569-1 et 2*).

Proposition de loi modifiant les articles 348 et 350 à 353 du Code pénal et insérant un article 353bis dans le même code.

Proposition de loi modifiant les articles 350 à 353 du Code pénal relatifs à l'avortement (*Docs. n°s 594-1 et 2*).

Discussion générale (Reprise). — *Orateurs*: Mmes Staels-Dompas, Herman-Michielsens, MM. Arts, Cooreman, p. 300.

Ann. parl. Sénat de Belgique — Session ordinaire 1989-1990
Parlem. Hand. Belgische Senaat — Gewone zitting 1989-1990

INHOUDSOPGAVE:

VOORSTELLEN VAN WET (Beraadslaging):

Voorstel van wet betreffende de zwangerschapsafbreking, strekkende om de artikelen 348, 350 en 351 van het Strafwetboek te wijzigen en de artikelen 352 en 353 van hetzelfde wetboek op te heffen.

Voorstel van wet betreffende de toepassing van de artikelen 350, 351, 352, 353 en 383 van het Strafwetboek.

Voorstel van wet tot wijziging van de artikelen 350 tot 353 van het Strafwetboek betreffende de zwangerschapsafbreking (*Gedr. St. nrs. 569-1 en 2*).

Voorstel van wet tot wijziging van de artikelen 348 en 350 tot 353 van het Strafwetboek en tot invoeging van een artikel 353bis in hetzelfde wetboek.

Voorstel van wet tot wijziging van de artikelen 350 tot 353 van het Strafwetboek betreffende de zwangerschapsafbreking (*Gedr. St. nrs. 594-1 en 2*).

Algemene beraadslaging (Hervatting). — *Sprekers*: de dames Staels-Dompas, Herman-Michielsens, de heren Arts, Cooreman, blz. 300.

2 feuilles/vellen

42

PRESIDENCE DE M. SWAELEN, PRESIDENT
VOORZITTERSCHAP VAN DE HEER SWAELEN, VOORZITTER

Mme Panneels-Van Baelen et M. Bock, secrétaires, prennent place au bureau.
Mevrouw Panneels-Van Baelen en de heer Bock, secretarissen, nemen plaats aan het bureau.

Le procès-verbal de la dernière séance est déposé sur le bureau.
De notulen van de jongste vergadering worden ter tafel gelegd.

La séance est ouverte à 20 h 15 m.
De vergadering wordt geopend te 20 h 15 m.

VOORSTEL VAN WET BETREFFENDE DE ZWANGERSCHAPSAFBREKING, STREKKENDE OM DE ARTIKELLEN 348, 350 EN 351 VAN HET STRAFWETBOEK TE WIJZIGEN EN DE ARTIKELLEN 352 EN 353 VAN HET ZELFDE WETBOEK OP TE HEFFEN

VOORSTEL VAN WET BETREFFENDE DE TOEPASSING VAN DE ARTIKELLEN 350, 351, 352, 353 EN 383 VAN HET STRAFWETBOEK

VOORSTEL VAN WET TOT WIJZIGING VAN DE ARTIKELLEN 350 TOT 353 VAN HET STRAFWETBOEK BETREFFENDE DE ZWANGERSCHAPSAFBREKING

VOORSTEL VAN WET BETREFFENDE DE TOEPASSING VAN DE ARTIKELLEN 348 EN 350 TOT 353 VAN HET STRAFWETBOEK EN TOT INVOEGING VAN EEN ARTIKEL 353BIS IN HET ZELFDE WETBOEK

VOORSTEL VAN WET TOT WIJZIGING VAN DE ARTIKELLEN 350 TOT 353 VAN HET STRAFWETBOEK BETREFFENDE DE ZWANGERSCHAPSAFBREKING

Hervatting van de algemene beraadslaging

PROPOSITION DE LOI RELATIVE A L'INTERRUPTION DE GROSSESSE, TENDANT A MODIFIER LES ARTICLES 348, 350 ET 351 DU CODE PENAL ET A ABROGER LES ARTICLES 352 ET 353 DU MEME CODE

PROPOSITION DE LOI RELATIVE A L'APPLICATION DES ARTICLES 350, 351, 352, 353 ET 383 DU CODE PENAL

PROPOSITION DE LOI MODIFIANT LES ARTICLES 350 A 353 DU CODE PENAL RELATIFS A L'AVORTEMENT

PROPOSITION DE LOI MODIFIANT LES ARTICLES 348 ET 350 A 353 DU CODE PENAL ET INSERANT UN ARTICLE 353BIS DANS LE MEME CODE

PROPOSITION DE LOI MODIFIANT LES ARTICLES 350 A 353 DU CODE PENAL RELATIFS A L'AVORTEMENT

Reprise de la discussion générale

De Voorzitter. — Wij hervatten de algemene beraadslaging over de voorstellen van wet betreffende de zwangerschapsafbreking.

Nous reprenons la discussion générale des propositions de loi relatives à l'interruption de grossesse.

Het woord is aan mevrouw Staels.

Mevrouw Staels-Dompas. — Mijnheer de Voorzitter, het is moeilijk om zo laat op de avond als laatste spreker in dit toch wel heel bijzonder debat, nog het woord te nemen. Maar wellicht is het nog het beste dat in de algemene bespreking van het voorstel over de abortusproblematiek een vrouw het laatste woord heeft.

Mevrouw Herman, ik verheug mij erover dat u aanwezig bent, want ik heb toch wel een paar vragen. Ik zou het eveneens op prijs hebben gesteld indien een lid van de regering aanwezig was geweest omdat ik ook vragen aan de regering wens te stellen.

Mijnheer de Voorzitter, over dit uiterst belangrijk maatschappelijk probleem wens ik enkele bedenkingen te maken. Ik zal mijn overwegingen maken als vrouw — dus in een veel directere stijl —, als een vrouw met kinderen, maar ook als een vrouw die jarenlang op de bres heeft gestaan voor de emancipatie van de vrouw, die niet alleen voor een elitaire groep van vrouwen, maar ook voor de grote massa vrouwen uit het werknemersmilieu, de belangrijkste groep in onze samenleving, bedoeld was. Deze vrouwen werden, mede door mijn werk en inspanning, bewust van hun waarde als zelfstandig persoon.

Lang voor de Dolle Mina's acties voerden, werd door mij een nieuw statuut voor de vrouw geschreven en uitgedragen onder dezelfde groep vrouwen in een emancipatorische geest. De Kristelijke Arbeidersvrouwengilde was in ons land de eerste vrouwenorganisatie die reeds in 1973 in haar ledenblad, verspreid op 325 000 exemplaren, maanden lang een zeer degelijke, maar concrete informatie heeft verstrekt over contraceptie en verantwoord ouderschap. Hiermee heeft zij destijds heel wat taboes moeten doorbreken. Dat heb ik persoonlijk ervaren.

Maar toen ik het wetsvoorstel en het verslag las, en herlas — ik heb het inderdaad meerdere malen grondig gelezen en doe opmerken dat ik, gezien ik vele gelijkaardige debatten gedurende vijftien jaar heb meegemaakt, weet waarover ik spreek — bekrloop mij als vrouw een onbehaaglijk gevoel. Ik vraag mij af of dit voorstel bijdraagt tot de echte emancipatie van de vrouw.

Na veel gesprekken met andere vrouwen, met veel verschillende levensopvattingen word ik nog meer gestaafd in mijn weigering om dit voorstel als emancipatorisch te aanzien, wel integendeel.

GEDURENDE DE eerste twaalf weken van haar zwangerschap schuift dit wetsvoorstel alle verantwoordelijkheid alleen af op de vrouw. De vrouwen willen terecht hun lot in eigen handen nemen. Zij willen niet meer, zoals in het verleden, hun hele volwassen leven beheerst zien door het voortbrengen en opvoeden van kinderen. Emancipatie houdt in dat men als mens voor zijn leven en toekomst instaat en er het beste van maakt. Emancipatie betekent echter ook dat men door anderen als dusdanig erkend wordt en ruimte krijgt om zijn eigen levensbestemming te bepalen. Maar emancipatie is niet het individualisme ten top gedreven.

De vraag dient te worden gesteld of emancipatie ook inhoudt dat men als vrouw alle lasten die het leven meebrengt alleen moet dragen en er alleen de verantwoordelijkheid moet voor op zich nemen. Moet de vrouw alleen de gevolgen dragen van een daad die zij samen met een man verricht heeft, en dient de man hierbij vrijuit te gaan? Dit is mijns inziens geen emancipatie, maar een nieuwe vorm van slavernij.

In het hele voorstel, niet in de toelichting en niet in de tekst zelf wordt ook maar iets vermeld over de medeverantwoordelijkheid van de partner.

De natuur heeft het wel zo geregeld dat de vrouw meer dan de man de gevolgen draagt van de conceptie. Maar is het aanvaardbaar dat in een humane maatschappij, die wij toch voorstaan, wij het alleen maar hebben over verantwoordelijkheid van de vrouw en deze verantwoordelijkheid nog verzwaren door de wetten die we maken?

De vrouw is het die aan contraceptie moet doen. Zij krijgt hiervoor de hoofdverantwoordelijkheid. Zij moet hiermee maar haar plan trekken. Dit is natuurlijk het gemakkelijkst voor haar partner. In dit voorstel wordt daarover geen enkele keer gesproken. Ook de wetenschappers hebben zich spijtig genoeg vooral geconcentreerd op anticonceptie voor de vrouw. Dat een vrouw 30 jaar lang de pil moet nemen, onderbroken 1, 2 of 3 jaar voor een zwangerschap, de pil die geen mechanisch middel is, maar die ingrijpt in haar hormonaal stelsel. Ook dit is haar verantwoordelijkheid! En als het dan misloopt en ze zwanger wordt, moet zij volgens dit voorstel van wet weer de verantwoordelijkheid op zich nemen — zij alleen — om uit te maken of ze haar kind zal houden of niet.

Nergens wordt de partner hierbij betrokken, noch om hem op zijn verantwoordelijkheid te wijzen, noch om een oplossing te zoeken voor de vrouw en het kind — zijn kind, zijn vrouw —, noch om hem voor te lichten inzake preventie en contraceptie teneinde herhaling van abortus in de toekomst uit te sluiten. Enkel de vrouw wordt geïnformeerd. Zij zal wel haar plan trekken.

Ik verwijs in dit verband naar de studie van de *Centres extra-hospitaliers pour l'avortement* van 1985. Op bladzijde 9 spreekt men over abortusrecidivisme. Men wijst erop dat inlichtingen worden verstrekt aan vrouwen die abortus lieten uitvoeren. Eerlijkheidshalve voegt men eraan toe dat men, geleid op het groot aantal herhaalde abortussen, het misschien wel aangewezen ware geweest ook informatie te verstrekken over het gebruik van het condoom. De partner werd dus niet betrokken bij de voorlichting over contraceptie. Wel erg om dit geheel achteraf bij abortusrecidivisme te moeten vaststellen.

Men vergeet volkomen dat er bij een ongewenste zwangerschap twee zwakke partijen zijn, namelijk het ongeboren kind en de vrouw in nood. Abortus vernietigt niet alleen het ongeboren kind, het is ook een ingreep in het leven en het lichaam van de vrouw. Zij alleen zal er de gevolgen van dragen op psychisch en fysiek gebied.

De getuigenis in *De Morgen* van dinsdag jongstleden van een jonge vrouw die tweemaal abortus onderging, eenmaal in Nederland en eenmaal in België, heeft mij diep getroffen. Ik raad iedereen aan om dat te lezen. Zij verklaarde: «Ik hield er een enorme kater aan over.» En ze beëindigde haar verhaal als

volgt: «En het blijft zeer de vraag of een wetswijziging daar veel verandering in zal brengen.» Ik vond deze getuigenis in *De Morgen* veel aangrijpende dan die welke vandaag verschenen is in *De Standaard*.

Naast deze tragische getuigenis van die jonge vrouw staan in hetzelfde blad, op dezelfde bladzijde, de namen van een tiental «bekende vrouwen» die tekenden voor het «meterschap» in de campagne voor vrije abortus van het Vrouwen Overleg Comité. Een clubje van goed gearriveerde, eliteaire vrouwen, van wie het grootste aantal in de TV-wereld opereert zowel bij BRT als bij VTM. En dan spreekt men van objectieve informatie langs de TV. Wat weten zij van het leed van de echte noodgevallen! Het is trouwens zeer de vraag of het hen daarom wel te doen is.

Door in dit voorstel geheel het appel op de medeverantwoordelijkheid van de partner uit te sluiten, wordt het individualisme en het egoïsme van de volgende generaties nog versterkt. Of dit de bedoeling is van de indieners van het voorstel, is voor mij ook een vraag. En hier spijt het me dat ik me tot mevrouw Aelvoet moet richten om haar te vragen of dit de nieuwe oriëntatie is van Agalev. Hoort dit bij anders gaan leven?

Naast de twee zwakke partijen die bij een abortus betrokken zijn, het kind en de vrouw, is er ook een derde, maar ditmaal sterke partij betrokken, de dokter in de geneeskunde die de abortus *provocatus* uitvoert.

Indien dit voorstel wet wordt, mag de geneesheer een abortus *provocatus* uitvoeren indien een vrouw, tijdens de eerste twaalf weken van haar zwangerschap, hem hierom verzoekt omwille van haar noodsituatie. De geneesheer mag niet oordelen of de vrouw werkelijk in een noodsituatie verkeert. Hij mag haar zeker niet beïnvloeden in de een of andere richting, aangezien alleen de consultatie het bewijs is van haar noodsituatie. Hij mag alleen de ingreep uitvoeren of weigeren. Dat is alles.

Door het belangrijke amendement van de heer Lallemand bij artikel 2, 2°, c, wat we allemaal kennen en dat onze juristen betwisten op grond van grondwettelijke bezwaren, rijzen heel wat vragen. Door dit amendement wordt elke toetsing van de daad van de geneesheer door de rechter uitgesloten. De geneesheren die abortus *provocatus* uitvoeren, lopen dus geen enkel gevaar om nog ooit te worden vervolgd of om zich op ook maar enigerlei wijze te moeten verantwoorden.

Ik ben er meer en meer van overtuigd dat het helemaal vrij uitgaan van de geneesheren die abortus *provocatus* uitvoeren het onderliggende doel van dit voorstel van wet is. Als ik de verklaring van de heer Lallemand in de commissie lees over de enorme edelmoedigheid en de grootheid van de dokters Peers, Amy en Hubinon en ik de heer Moureaux hier heb horen zeggen — het spijt mij dat hij niet meer aanwezig is — dat zijn gezin geweest heeft toen dokter Peers aangehouden werd, dan wordt het meer en meer mijn overtuiging dat het onderliggende doel bij een aantal mede-indieners van het wetsvoorstel niet zozeer is de vrouw in nood te helpen, dan wel het laten vrijuit gaan van de geneesheren. Dit vind ik verschrikkelijk. Er mogen geen dokters meer worden vervolgd, zelfs zij niet die abortus aan de lopende band uitvoeren.

Ik begrijp dan ook niet dat mevrouw Aelvoet en mevrouw Herman — die zeker gearzeld heeft want haar handtekening staat helemaal onderaan — dit amendement mee hebben ondertekend. Dat zij als vrouw dit deden, is voor mij compleet onbegrijpelijk. Welk belang heeft de vrouw bij de onvoorwaardelijke vrijheid en de dubbele beveiliging van de geneesheer?

Indien naar de overtuiging van de indieners van het wetsvoorstel niet de geneesheer, noch de vrouw — want dat is de oorspronkelijke bedoeling — konden worden vervolgd, was het niet nodig door een amendement nogmaals expliciet de dokter te beveiligen. Waarom hebben deze dames het niet nodig geacht ook in een bijkomende beveiliging van de vrouw die abortus vraagt en ondergaat, te voorzien in dit amendement?

Een andere bedenking maak ik voor de zoveelste keer. Jarenlang heb ik ze reeds tijdens de commissievergaderingen naar voren gebracht en ik wil ze hier nog eens herhalen. Uit de studies en onderzoeken die over abortusgevallen in België werden gemaakt, blijkt dat een groot aantal abortusaanvragsters op

het ogenblik van de conceptie geen contraceptiva gebruiken. Ik citeer enkele cijfers uit een studie van de VUB over 577 abortusaanvragen in 1984. Hieruit blijkt dat in 55 pct. van de gevallen geen anticonceptiva werden gebruikt.

Uit de studie van de *Centres extra-hospitaliers pour l'avortement* blijkt dat het anticonceptiegedrag op een onrustwekkende wijze slechter wordt. In 1979 gebruikte 49 pct. van de abortusaanvraagsters geen voorbehoedmiddel. In 1985 is dit reeds 61 pct. De andere aanvraagsters gebruikten zeer gebrekkige en inefficiënte middelen. Schiet onze samenleving hierin niet tekort? Wordt de seksuele opvoeding en de opvoeding tot echte menselijke relaties, zowel voor de jeugd, als voor de volwassenen, wel voldoende verzorgd? Wat heeft de overheid in de voorbije jaren hiervoor nog gedaan? Behalve inzake preventie tegen aids en propaganda voor het gebruik van het condoom met het oog op de volksgezondheid, werd er nog weinig aandacht besteed aan voorlichting inzake contraceptie.

De 15 000 à 16 000 abortussen per jaar verhinderen niet alleen dat er zoveel meer kinderen geboren worden, maar kunnen niet anders dan een grote invloed hebben op de gezondheid van de vrouw. Behoort dit misschien niet tot het domein van de volksgezondheid?

Mijnheer de Voorzitter, ik heb een vraag aan de regering. Ik protesteer uitdrukkelijk dat de regering niet aanwezig is. Zij heeft de wet op de « liberalisering van de abortus » op het Parlement afgeschoven, maar het is toch zeer erg dat zij zo een belangrijk debat in de Senaat niet volgt. Ik zou dus graag op mijn vraag een antwoord van de regering willen.

De Voorzitter. — Mevrouw Staels, ik deel uw bezorgheid. Bij het begin van de vergadering heb ik naar de bevoegde ministers laten telefoneren om te vragen of ze zich naar hier zouden willen begeven. Ik kan u daarop nog geen antwoord geven. U kan er in elk geval zeker van zijn, dat uw vraag door kabinetsmedewerkers wordt genoteerd, zodat zij in ieder geval bij de regering terecht komt, die er te gepasten tijde op kan antwoorden.

Mevrouw Staels-Dompas. — Ik dank u, mijnheer de Voorzitter. Op pagina 61 van het verslag staat: « De vertegenwoordiger van de staatssecretaris voor de Volksgezondheid merkt op dat een abortuswet het mogelijk zal maken een echt sociaal gezondheidsbeleid te voeren: men zal kunnen nagaan om welke redenen de zwangerschap ongewenst is. » Betekent dit dat de regering tot nu toe geen echt sociaal gezondheidsbeleid heeft gevoerd in dat domein en zij een vrije abortuswet nodig heeft om dit te kunnen doen? Is dit het standpunt van de hele regering?

Op andere domeinen werden reeds heel wat positieve maatregelen genomen. Hierover werd reeds herhaaldelijk gesproken. Wellicht is dit nog niet voldoende en moet nog heel wat werk worden verricht. Toch vermeld ik nog dat vooral de Senaat hieraan echt heeft gewerkt. Het afstammingsrecht werd grondig hervormd. Elk kind dat geboren wordt, is in elk geval het wettig kind van zijn moeder.

Terloops wil ik doen opmerken dat anonieme bevalling door de commissie voor de Justitie na lange besprekingen werd uitgesloten. Anonieme bevalling werd door ons ervaren als een morele abortus en daarom verworpen.

De erkenning door de natuurlijke vader werd gemakkelijker. Het begrip natuurlijk kind werd helemaal uit onze wetgeving gehaald. De adoptiewetgeving werd versoepeld zodat de adoptiemogelijkheden werden verruimd, maar er zijn in België onvoldoende kinderen om geadopteerd te worden.

Ik laat in het midden of dit goed of minder goed is. Er werden een aantal maatregelen genomen om de ongehuwde en alleenstaande moeder bij te staan en haar een hele reeks sociale tegemoetkomingen te geven.

Het ongehuwd moederschap is ook maatschappelijk uit de taboesfeer geraakt. We maken zelfs het nieuwe fenomeen van de BOM-moeder mee, bewust ongehuwd moederschap, waarbij men wel de vraag kan stellen of een kind geen recht heeft op een moeder én een vader. Deze BOM-moeders zijn wel meestal

geprivilegieerde, goed gesitueerde vrouwen met een behoorlijk inkomen.

Een derde bedenking waaraan men weinig aandacht besteedt: de herhaalde abortussen bij een relatief groot aantal vrouwen; het recidivisme. Uit studies van het Centrum voor gezin en bevolking blijkt dat 10 pct. van de abortusvraagsters al eerder een abortus hadden ondergaan.

Uit de enquête van de *Groupe d'action des centres extra-hospitaliers pratiquant l'avortement* van 1985 blijkt dat 16,7 pct. van de vrouwen die om abortus verzochten, reeds een of meer abortussen hadden ondergaan. Uit andere studies blijkt dat in Westerse landen waar abortus *provocatus* vrij is het aantal herhaalde abortussen varieert tussen 10 en 30 pct. Men stelt zelfs een stijging vast van het abortusrecidivisme in de loop der voorbije jaren. Die stijging kan ons niet onberoerd laten.

Abortus wordt door meer en meer mensen aangezien als een contraceptief middel. Hoe gemakkelijker abortus kan worden uitgevoerd, hoe minder hierover zal worden nagedacht, zeker door vrouwen die het sociaal-economisch moeilijker hebben. Recent hoorde ik nog een tuinman zeggen: « Mijn vrouw moet nog maar eens gauw naar de VUB in Jette gaan om een abortus, want zij verwacht weer een kind en ze kan het eerste nog niet goed grootbrengen! » Is dat niet treurig?

In de VUB-kliniek worden, enerzijds, enorme inspanningen geleverd en grote uitgaven gedaan voor het tot stand komen van een zwangerschap bij koppels die hiermee problemen hebben: begeleide bevruchting door kunstmatige inseminatie, donorinseminatie, *in vitro* fertilisatie, straks misschien genetische manipulatie. Positieve hulp dus voor het creëren van kinderen.

In dezelfde kliniek wordt anderzijds abortus *provocatus à la carte* gepleegd. Dat is de vooruitgang van de wetenschap. Is dat ook de vooruitgang van het mensdom? Ik hoop dat de vrouwen die er om abortus vragen even goed opgevangen en begeleid worden en dat aan hen evenveel zorg besteed wordt als aan de vragers om hulp voor de conceptie van een kind.

Tussen haakjes, wat gebeurt er met de embryo's en de foetus van deze talrijke abortussen? Bestaat er daarin ook een handel, zoals gebeurt met de placenta's die men gebruikt in de cosmetica-industrie?

Sinds 1980 werden in de Raad van Europa drie aanbevelingen uitgewerkt over het gebruik van de menselijke embryo's en foetussen, na grondig overleg met wetenschapsmensen uit alle disciplines afkomstig uit West-Europa, Amerika en Australië. Die aanbevelingen sloegen ook op de beperking van het wetenschappelijk onderzoek op embryo's en vroegen een totaal verbod van commercialisering. Wat gebeurt er hier? Hebben de indieners van het wetsvoorstel aan deze problemen gedacht?

Ik kom nu terug op het recidivisme. Door het wetsvoorstel wordt een tweede, derde en vierde abortus bij dezelfde vrouw behandeld als een eerste abortus. Er zal niet naar de diepere oorzaak van deze herhaalde mislukkingen worden gepeild. Betere begeleiding wordt niet eens vooropgesteld.

Een oppervlakkige maatschappij, die alleen registreert dat er nogmaals om een abortus wordt gevraagd, en hiervoor niets meer doet dan de « ingreep » uitvoeren, heeft geen inzicht in en geen begrip voor de werkelijke nood van de mens. De meest intieme emotionele relatie die tot het leven van de mens behoort, wordt door dit voorstel eenvoudig teruggebracht tot een *non-event*.

Wij zijn het er allen over eens dat een abortus een mislukking is. Herhaalde abortussen zijn dus herhaalde mislukkingen. De vraag is hoe lang een mensenleven dit kan dragen.

Een andere bedenking: het verbaast me dat mevrouw Herman herhaaldelijk verklaarde, zowel in de commissie als voor de pers, dat het wetsvoorstel een opvoedende functie heeft, wel te verstaan voor de vrouw. Men moet dus eerst tot vrijwillige zwangerschapsafbreking komen om opgevoed te worden. Ik protesteer als vrouw hiertegen formeel. Ofwel is deze verklaring nonsens ofwel is het een belediging voor de vrouw.

Ik wil ook weten onder welke nomenclatuur de vrijwillige zwangerschapsafbreking in de ziekteverzekering zal worden

opgenomen en vergoed. Zal over enkele jaren de minister van Sociale Zaken geen maatregelen moeten nemen zoals hij thans doet voor de beperking van de klinische biologie, omdat het aantal prestaties onrustwekkend toeneemt. Niemand kan immers voorzien — wat de indieners van het voorstel ook mogen beweren — in welke mate het aantal vrijwillige zwangerschapsafbrekingen zal toenemen. En de geneesheren zullen toch wel niet gratis «de ingreep» willen uitvoeren?

Ik zou cynisch kunnen zeggen dat er in dat geval, zoals in het verleden, geld uit de sector van de kinderbijlagen kan worden gehaald om aldus het tekort in de ziekteverzekering te dekken veroorzaakt door het groot aantal abortussen.

Ik heb nog vele bedenkingen bij het voorstel, maar ik wil mij toch beperken tot een laatste punt dat mij heeft getroffen. In het hele voorstel wordt abortus voorgesteld als een gewone medische ingreep. Ook mevrouw Cahay heeft hierop gewezen. Nergens wordt het embryo of de foetus of het kind in wording vernoemd. Het is of er angstvallig over gezweven wordt. Men kan hierop natuurlijk antwoorden dat dit niet thuis hoort in het Strafwetboek. Ik heb echter de indruk dat men huivert voor het gebruik van de juiste terminologie, namelijk de ingreep op een embryo of foetus.

Het is ook meer dan opvallend dat de woorden «opzettelijke» zwangerschapsafbreking of abortus *provocatus* in het cruciale nieuwe artikel 2 nooit worden gebruikt. In artikel 1, dat overgenomen is uit het vroegere wetboek, wordt wel gesproken van vruchtafdrijving. In artikel 2 wordt echter altijd zwangerschapsafbreking of -ingreep vermeld.

Het is mij opgevallen dat de beide indieners zich anders uitdrukken. De heer Lallemand spreekt altijd over *l'interruption volontaire de grossesse*. Hij voegt er het woord *volontaire* aan toe. Bijkbaar schrijft dat woord in zijn landsgedeelte niet af. Mevrouw Herman spreekt nooit over een «vrijwillige» zwangerschapsafbreking. U weet toch allen dat een zwangerschapsafbreking spontaan of vrijwillig kan zijn. Ten gronde zou de uitdrukking «vrijwillig» aan het voorstel niets veranderen, maar de buitenwereld zou dan tenminste beter weten waarover het gaat.

Dit voorstel voert geen «beperkte liberalisering» van abortus in, zoals verkeerdelijk in veel persartikels te lezen staat. Dat is een verkeerde voorstelling. Het voorstel voert de volledige vrije abortus in gedurende de eerste twaalf weken van de zwangerschap, zonder enige beperking.

Alleen moet de zwangere vrouw de abortus vragen aan een dokter, of in een inrichting, waarover ook nog veel onduidelijkheid bestaat en waarop wij zullen terugkomen bij de bespreking van de artikelen. Na zes dagen bedenktijd moet zij, indien zij bij haar vraag blijft, deze schriftelijk bevestigen. Dat is de juiste draagwijdte van het voorstel. Het heeft niets te maken met een beperkte liberalisering zoals de voorstanders van de vrije abortus *provocatus* voortdurend zeggen.

Het is het meest liberale, maar vooral het meest vrijzinnige voorstel van heel West-Europa. Ook daarom kan ik het wetsvoorstel zoals het thans voorligt niet goedkeuren. (*Applaus.*)

De Voorzitter. — Het woord is aan mevrouw Herman.

Mevrouw Herman-Michielsens. — Mijnheer de Voorzitter, ik zal trachten zo volledig mogelijk te antwoorden op de opmerkingen die door de sprekers uit verschillende fracties werden gemaakt. Ik wil mij daarbij ook richten tot degenen die het voorstel resoluut bestrijden en als niet amendeerbaar beschouwen. Ik kan mijn voorstel momenteel niet vergelijken met voorstellen die zij wel zouden hebben ingediend, maar die ik niet ken.

Ik zal nog de gelegenheid hebben mij tot de fracties te richten die, hoewel zij ook niet akkoord gaan met mijn voorstel, gepoogd hebben het met amendementen te wijzigen op de manier waarop zij het probleem willen oplossen.

Ik respecteer hen omdat zij de dialoog hebben willen aangaan. Het schijnt dat nog een fractie dat nu toch wil, maar nog geen teksten heeft ingediend. Ik zal tevens uitleggen wat er gedurende de voorbije zestien jaar is gebeurd.

In een debat in het Parlement is het normaal dat de parlementsleden zich uiten door het indienen van documenten. Het is ook normaal dat er nieuwe initiatieven en wetsvoorstellen worden naar voren gebracht, of amendementen om wetsvoorstellen en ontwerpen aan te passen.

Ik zal niet de lijst van opeenvolgende sprekers aflopen, maar thema na thema behandelen om zo in te gaan op de kritiek en de opmerkingen die hier door vele sprekers werden geformuleerd. Hoewel mevrouw Staels de laatste spreker was, heb ik toch gepoogd om zo volledig mogelijk te noteren wat ze zei, want ook voor haar wil ik er mij niet gemakkelijk van afmaken.

In dit debat had men het vaak over het begin van het menselijk leven. Hiermee belanden we dan in de wetenschap en bij degenen die het hadden over de wetenschap of de wetenschapsmensen, om dan nog niet te spreken over degenen die spraken over de faculteit geneeskunde van Leuven of over de vrouw. Ik vind dat niets zo onbepaald wordt als een woord waar men het bepaalde lidwoord de voorziet.

Sprekende over de wetenschap is eigenlijk een zeer onwetenschappelijke manier van spreken, want zo spreken de wetenschapsmensen niet. Zij zijn over het algemeen zeer bescheiden en hun bescheidenheid is precies aangepast aan wat zij over een bepaald onderwerp weten en dat is alleszins veel meer dan wij. Dat contrasteert nogal eens met krasse uitspraken van mensen die in feite niet veel over een zaak weten, maar er zeer omslachtig over spreken en het dikwijls genoeg herhalen zodat iedereen het begint te geloven.

Ik hoef professor Vermeersch niet meer *in extenso* te citeren. U hebt allemaal het werkstuk gekregen dat hij met zijn team van de Rijksuniversiteit Gent heeft afgeleverd na kennis te hebben genomen van het rapport van de verenigde senaatscommissies. Professor Vermeersch spreekt niet zo gemakkelijk over de wetenschapsmensen. Hij citeert namen.

In het document van professor Vermeersch lezen we op bladzijde 2: «Het statuut van zygote, embryo en foetus N. 11.11 is de verwijzing naar de wetenschap.» Zoals u ziet, zegt professor Vermeersch niet: de wetenschap. Overigens is die de niet ter zake dienend.

Mevrouw Staels, we hebben het hier uiteraard over de opzettelijke abortus, en het is niet mijn bedoeling de symboliek van de woorden niet te respecteren. Spontane abortus hoort immers niet thuis in de strafwet, alleen de opzettelijke.

Wanneer wij hier spreken over de uitzonderingen in de strafwet, dan hebben wij het nooit over de spontane abortus, die, zoals u weet, zo veelvuldig voorkomt en zo rampzalig is voor vrouwen die met vreugde het moederschap verwachten. Dit behoort louter tot het domein van de gynaecologie en zelfs de gynaecologie heeft er al moeite genoeg mee om te trachten deze gebeurtenis in goede banen te leiden. De natuur is nu eenmaal zo: zij brengt niet altijd de kinderen waar zij met veel aandacht en liefde worden verwacht. Dikwijls is het andersom. De natuur is niet altijd liefderijk.

Wij spreken nu over de beweringen van «de» wetenschap. Professor Vermeersch citeert onder meer professor François Jacob, Nobelprijs voor zijn onderzoek van de genetische code, professor Jacques Monod, eveneens Nobelprijs voor zijn onderzoek van de genetische code, een internationaal congres in Virginia, de Amerikaanse embryoloog Corner, een aantal «Letters» van *Science* waarin groepen van geleerden reageren in een tijdschrift. Onder al deze namen — waarvan ik u de opsomming bespaar; u kan ze zelf lezen op bladzijde drie van het werkstuk van professor Vermeersch, wil ik alleen citeren wat professor Monod zei, omdat dit zo goed de bescheidenheid van de geleerde uitdrukt. In verband met het argument dat naar het «persoon zijn» van de foetus verwijst, zegt hij: «Ik geloof dat dit argument gesteund is op een antropologische en biologische vergissing, die erin bestaat te denken dat een foetus van enkele weken een menselijke persoon is. Dit beweren is geen sociologie, geen antropologie, geen biologie, maar metafysica.» Hiermee zegt hij — en anderen zeggen het na hem — dat men door dergelijke uitspraken de mogelijkheden van de wetenschap overtreft.

De wetenschap is er inderdaad op vooruitgegaan. Wat men nu weet in verband met genetica is al fantastisch. Maar op de levensvraag, het leven van de mens en de menselijke persoon kan de genetica geen afdoend antwoord geven. Wie dat wel kunnen, zijn mensen die precies redeneren in de termen van de metafysica. Zij wensen dat van meetaf aan in die chromosomen, die zygoten kunnen worden beschouwd als een menselijk persoon. Dit wordt precies door wetenschappers tegengesproken, vermits twee zygoten zich nog kunnen verenigen tot één individu. Eén enkele zygote kan nog aanleiding geven tot meer dan één individu. Maar waar is er leven en waar is er een menselijk persoon? Dit zijn onopgeloste vragen. Eén wetenschapper, professor Jérôme Lejeune, die dikwijls wordt geciteerd en één van de weinigen is naar wie de Pro Vita-mensen telkens weer verwijzen, zegt dit ook. Hij werd onmiddellijk aangevallen door een aantal van zijn collega's die het tegenovergestelde beweren.

De heer Cooreman. — Dat is onjuist.

Mevrouw Herman-Michielsens. — Zeg dus niet «de wetenschapsmensen», zeg niet «alle wetenschapsmensen». Laten wij dezelfde bescheidenheid hanteren en toegeven dat wij het niet weten. Het is dus wel mogelijk, maar eigenlijk behoort het niet tot het domein van de wetenschap.

In ons voorstel hebben wij uit de wetenschap van de genetica eigenlijk niets gehaald. Wij zeggen hoegenaamd niet dat wij met zekerheid weten dat wij geen risico dragen als wij in die eerste fase spreken van twaalf weken. Is het dan nog geen menselijk wezen? Dat weten wij niet.

Wij hebben dat onderscheid tussen de eerste fase en de tweede om andere redenen gemaakt. Ik zal daar trouwens straks nog op terug komen. Ik moet dit eerlijk bekennen want ik wil hier niet de indruk wekken de wijsheid in pacht te hebben.

Ik ga hier geen professoren citeren uit Amerika die wij in feite niet kennen. Wel wil ik verwijzen naar iemand die wij hier hebben gehoord, namelijk professor Brosens van de KUL. Professor Brosens had problemen met de indicatie «noodtoestand». Hij oordeelde dat deze indicatie niet objectief genoeg was. Hij voegde er echter onmiddellijk aan toe dat hij zeer veel belang hechtte aan de termijn die verlopen is sedert de conceptie. Omdat hij dat verscheidene keren herhaalde heb ik hem daarover een vraag gesteld. U kan dat trouwens nagaan op de geluidsband van die vergadering die in de Senaat wordt bewaard.

Ik zei professor Brosens dat het mij was opgevallen dat hij zoveel belang hechtte aan de termijn die verstreken was sedert de conceptie. Op mijn vraag wanneer hij dacht dat het menselijk leven begon, antwoordde hij met de bescheidenheid die een geleerde siert: «Ik weet het niet». Ik vroeg hem of hij daarmee soms bedoelde dat indien hij in de evolutie van een zwangerschap zou ingrijpen, zou ingrijpen om tot die ingreep over te gaan des te stringenter moeten zijn naarmate het ogenblik waarop de ingreep plaatsvindt verder verwijderd is van het ogenblik van de conceptie.

Mevrouw Staels-Dompas. — Indien u mij toestaat, mevrouw Herman, zou ik hierbij een bedenking willen maken. Ik meen dat over het feit dat het hier steeds gaat over een kind, een persoon in wording, de wetenschappers geen twijfel laten bestaan. Ik weet trouwens zeer goed waarover ik spreek want ik heb gedurende acht jaar deelgenomen aan besprekingen in dit verband in het kader van de Raad van Europa. Ik heb eveneens uitvoerige gesprekken gevoerd met professor Brosens, geen embryoloog maar wel gynaecoloog, naar wie u hier verwijst voor zijn interpretatie van de termijn. Wij zijn tenslotte gedurende vijftien jaar bezig met dit probleem.

De termijn is vooral belangrijk voor de vrouw en dit uit medisch oogpunt. Hoe vroeger de ingreep gebeurt na de conceptie, dus hoe minder ver het embryo is ontwikkeld, hoe minder letsels voor de vrouw abortus *provocatus* nalaat. Dat was het belangrijkste argument van professor Brosens. Het ging dus niet in de eerste plaats om de invloed van de ingreep op het embryo.

Mevrouw Herman-Michielsens. — Inderdaad, hoe later de abortus gebeurt in de evolutie van de zwangerschap, hoe gevaarlijker voor de vrouw. Ik heb trouwens ter zake de cijfers van de Rijksuniversiteit Gent en ik zal ze u overhandigen. Tijdens de eerste weken is er nagenoeg geen mortaliteit en een zeer geringe morbiditeit. Weinig vrouwen — in tegenstelling tot vroeger — sterven nog aan de gevolgen van de geboorte van een kind. Men kan zeggen dat, in verhouding, de mortaliteit en de morbiditeit bij het uitdragen van de zwangerschap en de geboorte groter zijn. Maar dit is niet relevant voor deze discussie.

De vraag die ik de professor had gesteld — en de aanwezigen zullen dat nog wel weten — betrof niet de eenvoud van de ingreep. Ik had hem om een indicatie gevraagd, waarop hij moest bekennen dat hij daar niet objectief kon op antwoorden. Dat lag buiten zijn terrein als wetenschapsmens.

In het kader van stringenter motieven om in te grijpen, antwoordde de professor dat hij niet wist wanneer er precies leven is. Trouwens, de professor van Luik die wij dezelfde dag hebben gehoord, stelde dat een eikel ook leven is. Bijgevolg vernietigt contraceptie eveneens leven.

De discussie betrof het begin van een menselijke persoon. Mevrouw Staels, u hebt altijd gesproken van een «persoon in wording». Ik vond deze delicate nuance bij vele andere sprekers niet terug. Zij argumenteerden herhaaldelijk dat de vrucht vanaf de conceptie reeds dezelfde eigenschappen draagt als bij de geboorte.

De heer Cooreman. — Mevrouw, sta mij toe u even te onderbreken. In 1977 hebt u in het wetsvoorstel, mede ondertekend door minister Vanderpoorten — een man wiens mening wij zeer goed kennen — geschreven: «Het Opperste Gerechtshof van de Verenigde Staten heeft door zijn beslissing elke rechtsbescherming aan het menselijk leven vóór de geboorte onthouden. Vanaf de conceptie moet men nochtans spreken over individueel menselijk leven in ontwikkeling. Deze ontwikkeling en differentiatie verlopen volgens een proces waarvan de continuïteit de voornaamste eigenschap is.» Dit argument wordt vandaag blijkbaar niet meer hernomen.

Mevrouw Herman-Michielsens. — Dat is volkomen juist, mijnheer Cooreman. Een van uw collega's heeft het, met een bijzonder smaakvolle humor, gehad over «de geestelijke bevruchting» door de heer Lallemand.

Ik zal u zeggen door wie en wat ik in de loop van mijn leven «geestelijk bevrucht» ben.

Ik zal nu even verder mijn gedachtengang uiteenzetten. Ik leg dus een grote bescheidenheid aan de dag tegenover verklaringen van wetenschapsmensen en ik bewonder die bescheidenheid nog meer in hoofde van mensen die over deze materie veel meer weten dan ik. Zij die bijvoorbeeld de Nobelprijs voor genetica hebben ontvangen, kunnen op onze vragen ook geen antwoord geven. Het gaat om een culturele benadering, en ik wens in dat verband geen oordeel uit te spreken. Het gaat om een moreel principe dat natuurlijk wil steunen op de wetenschap, maar het niet kan. Wij moeten handelen vanuit onze culturele waarden. Ik ga ermee akkoord dat we een moreel standpunt innemen. De middeleeuwer wilde dat ook zo, maar hij was minder gehinderd dan wij door de wetenschap, waarvan hij niets afwist. Wij hebben het moeilijker. Hij situeerde het leven vanaf het ogenblik dat het voelbaar was.

De *common law* had het over de *quickening* als eerste teken van leven. Thomas van Aquino sprak over de ziel die erin komt. Ons doet dit nu glimlachen, maar eigenlijk was het goed bedoeld, die komst van de ziel, veertig dagen na de conceptie voor een jongen en tachtig dagen na de conceptie voor de meisjes. De vrouw werd dus toen reeds en in die mate gediscrimineerd. Ik wijs hen nochtans niet met de vinger, ik veroordeel ze niet. Maar, wat men *le supplément d'âme* noemde, zit die in de chromosomen of in de zygoten, we weten het niet. Roep dus de wetenschap niet ter hulp, maar blijf bij de culturele waarden. We zullen dan uitmaken of we die mogen plaatsen naast andere morele en culturele waarden. Het gaat er niet om of u gelijk hebt of ik ongelijk; ik heb misschien ongelijk.

Laten wij de dialoog aangaan en ervan uitgaan dat wij verschillende dingen geloven, maar dat wij het allemaal geloven met goede bedoelingen, niet om te moorden, mijnheer Cooreman. Zelfs onze strafwet is hierover formeel. Ik weet dat de juristen die in de 19e eeuw de strafwet hebben ontleed en gezocht hebben naar mogelijke relevante redenen waarom iets op die manier werd geformuleerd en waarom het op die bepaalde plaats stond, hebben geconcludeerd dat het wel om de orde van de familie ging, maar het in feite ging om het respect voor het leven.

Ik ben ervan overtuigd dat het door vele moralisten en vele religieuze burgers werd verstaan als eerbied voor het leven in wording. In mijn uiteenzetting heb ik er de nadruk op gelegd, en ik herhaal het nu, dat de juristen die op last van Napoleon deze teksten hebben geschreven, beleidsideeën hadden. Immers, de gezinnen in een toen bijna uitsluitend agrarische gemeenschap, kregen ingevolge de afwezigheid of het niet-kennen van contraceptiva, zoveel kinderen dat zij ze niet eens konden voeden. Ze namen dus onder andere hun toevlucht tot abortus en ze deden dit tegen de belangen in van de Staat die een vlugge openvolging wenste van generaties.

Ik kom terug tot de gedachtengang, die ik volg zolang als ik met dit probleem bezig ben, ook tijdens de jaren dat dit niet gebeurde op het professionele of op het politieke vlak.

Ik ben opgegroeid in de fabrieksstad Gent en ik heb dus wel een en ander gehoord over moeilijke situaties.

Een van de vroegste herinneringen die ik heb, is een verhaal van mijn moeder. Zij stond in het onderwijs en sprak over een fabrieksvrouw uit Gent, die haar verhaal aan mijn moeder had verteld, helemaal niet melodramatisch, maar heel berustend en gewoon, zoals vele vrouwen toen moesten zijn.

Zij had tien kinderen ter wereld gebracht, maar had er slechts drie grootgebracht. Zij deed haar relaas in eenvoudige bewoordingen, want zij was al oud en alles was lang voorbij. Zij voegde eraan toe dat Onze Lieve Heer haar had geholpen door drie kinderen voor de dood te behoeden.

Kindersterfte kwam toen nog veelvuldig voor. In de periode 1890-1900 waren er verscheidene epidemies van kroep en bestond er ook het probleem van de voeding. Voor verzwakte vrouwen was er niets anders dan koemelk. Deze toestand bestaat niet meer. Ik wil niet melodramatisch zijn in die vrouw haar plaats, maar wijs er toch op hoe weinig die vrouwen wisten en welk leven zij leidden, want met al hun zwangerschappen moesten zij ook nog in de fabriek werken. Dit is een van de eerste impressies die mij zijn bijgebleven. Ik vond het verschrikkelijk, maar die vrouw was blijkbaar gewoon zo te moeten leven en vond het niet zo erg.

Mevrouw Staels-Dompas. — In die tijd was dat voor alle fabrieksvrouwen zo. Zij brachten allemaal veel kinderen ter wereld en moesten ook hard werken.

Mevrouw Herman-Michielsens. — Het gaat om armoede, maar ook om onwetendheid, dat moet u toegeven.

Toen ik als jong meisje naar de universiteit ging om rechten te studeren, volgde ik in de krant ook de assisenzaken. De ouderen onder ons herinneren zich dat op bijna elke zitting van een of ander assisenhof in België er wel een zaak van kindermoord werd behandeld. Dat was de meest ultieme vorm van onwetendheid op het gebied van geboortebeperving en de meest ultieme vorm van schijnheiligheid van die tijd, waarin men onmogelijk een bastaard op de wereld kon zetten. Daarom heb ik er in mijn inleidende uiteenzetting op gewezen dat we fier mogen zijn dat we de filiatie hebben veranderd.

Onze professor van erfrecht verklaarde, ook nog na de tweede wereldoorlog, dat alle voordelen die aan natuurlijke en buitenechtelijke kinderen werden gegeven, het statuut van het huwelijk aantastten. Wij vonden dat zo dom nog niet, want wij waren al die rechtlijnige structuren gewoon.

Dan ben ik gehuwd met een arts en maakte kennis met een studiegenoot van hem die werkte in de arbeiderswijk van Gent.

Deze dokter werd voor vruchtafdrijving tot acht jaar gevangenisstraf veroordeeld. Hij werd overigens voor heel zijn leven uit de Orde van geneesheren gezet. Bij hem ging het alleszins niet om winstbejag.

Wij, stedelingen van een middelgrote stad, wisten echter zeer goed dat abortus voorkwam; wij wisten waar en door wie ze werden uitgevoerd en wij wisten dat het veel geld kostte, maar dat er geen vuiltje aan de lucht was.

Het jaar vóór ik afstudeerde, beëindigde ik mijn studies criminologie, gerechtelijke geneeskunde. Daar heb ik de vrouwen op de autopsietafel zien liggen met naast hen het zeepsop, de breinaalden, de zeer grote blikken spuit voor het zetten van een lavement bij schapen met het zeepsop er nog in. Dat beeld zal ik nooit vergeten. Het was verschrikkelijk. Het enige antwoord daarop was: de bestraffing die in het Strafwetboek wordt bepaald.

Nadien ben ik mij, ook via de politiek, voor de vrouwenproblematiek gaan interesseren. Ik werd geconfronteerd met de eerste inspanningen van de vrouwen om over contraceptie te spreken en om de artikelen uit het Strafwetboek te halen die de publiciteit inzake contraceptie verboden. Het verbod om publiciteit te maken voor contraceptiva was een subtiel manier om de minst geïnformeerden niet op de hoogte te stellen.

Op het einde van de jaren zestig wilden de vrouwen in mijn partij een studiedag houden over contraceptie. We werden echter bij het partijbestuur ontboden en het werd ons verboden. Er kon niet over contraceptie worden gesproken, immers deftige burgervrouwen, en zeker de heren van de partij, zouden daar aanstoot aan nemen. We zijn er echter onder elkaar blijven over praten. Wij achtten het belangrijk om vrouwen daarover wel te informeren en ervoor te zorgen dat zij geen onmogelijke kind-last hebben en dat zij ook nog een eigen leven kunnen leiden.

Decennia lang had de gewone vrouw geen eigen leven. Het was zelfs zo dat als de beste vrouwen werden beschouwd, degenen die geen eigen leven hadden. Ik herinner mij dat ik als voorzitter van de toen nog nationale Liberale Partij in Wallonië een voordracht hield en zei: «C'est une femme admirable. Elle a une vie admirable. Elle ne vit que pour son mari et ses enfants.»

Het opperste geluk voor een vrouw was: niet leven voor zichzelf. Het was geen kwestie van egoïsme, van navelstaarderij of van emancipatie. Het was niet gewoon om de vrouw te beschouwen als een volwassen wezen met gevoelens, met verstand, met karaktertrekken en geïnteresseerd, dat mocht gewoonweg niet. Ik heb veel geleerd uit gesprekken met vrouwen en met ouderen, die wisten hoe het er vroeger aan toe ging. Ik wou een solidariteit op gang brengen zodat de ouderen meer luisterden naar de jongeren en hen een beter leven konden voorbereiden dan het leven dat zij zelf hadden geleid.

In 1972 werd de PVV opgericht, een Vlaamse partij die autonoom optrad. De eerste voorzitter-stichter organiseerde een congres over ethische problemen. Ik was voorzitter van de werkgroep voor het statuut van de vrouw. Ik heb toen iets heel eigenaardigs ervaren. Ik zal niet heel het verhaal doen van het statuut van de vrouw, maar slechts één detail aanhalen.

Sommige mandatarissen namen het toen nog erg kwalijk dat er op dit congres over contraceptie en abortus werd gesproken. Dezelfde mandatarissen stelden echter vast dat de basis, namelijk de jonge congresleden veel opener waren dan de ouderen die van oordeel waren dat de politiek zich niet moest bemoeien met contraceptie en abortus.

Zes maanden nadien werd er een regering gevormd, de laatste driedelige regering van socialist, christen-democraten en liberalen, de enkele maanden in de jaren tachtig niet te na gesproken. Dat was de regering-Leburton, die toch meer dan een jaar aan de macht gebleven is.

Zoals dat gewoonlijk gaat, moesten er bij de totstandkoming van het regeerakkoord vlug teksten over allerlei problemen worden opgesteld, onder meer over de familieproblematiek. Het hele stuk over het gezinsbeleid in die regeringsverklaring kwam uit de «versgebakken» besluiten van het congres van de Vlaamse

liberalen vier maanden daarvoor. De andere partijen schenen het daarmee eens te zijn.

De eerste vier punten gingen over het burgerlijk recht. Punt 5 handelde over de vrijmaking van de voorlichting over en de verkoop van anticonceptiemiddelen. Punt 6 ging over de aanpassing van de wetgeving inzake abortus. Dit stond in de regeringsverklaring van de regering-Leburton in 1973, die, zoals u weet, niet gevallen is over contraceptie of abortus, maar wel over de zaak-Ibramco.

Omdat ik juriste was en al bezig met deze vrouwenproblematiek, werd ik in het kabinet van de minister van Justitie belast met een opdracht over de wetgeving ter zake. Het eerste punt dat ik te behandelen kreeg was de contraceptie. Het is al lang geleden, maar het mag toch eens gezegd worden. De christendemocraten waren daar toen niet zo enthousiast over.

De heer Cooreman. — Dat is inderdaad juist.

Mevrouw Herman-Michielsens. — Er waren echter andere punten, waarin de christendemocraten wel belang stelden en waarvan zij een vlugge afhandeling wensten. Zo gebeurde het dat er op het einde van het parlementaire jaar in het Parlement moest worden gestemd over het wetsontwerp inzake contraceptie én over het wetsontwerp met betrekking tot de kredieturen, waarover een andere partij dan niet zo enthousiast was. De beide wetsontwerpen werden goedgekeurd. Zo gaat dat. Kleine oorzaken hebben grote gevolgen.

De heer Cooreman. — De rol van minister De Saeger was toch ook doorslaggevend bij de goedkeuring van die wetsontwerpen. Dat moet ook eens worden gezegd.

Mevrouw Herman-Michielsens. — Met de goedkeuring van de wet op de contraceptie komt er echter nog geen einde aan mijn verhaal. Daarna zijn er nog heel wat achterhoedegevechten geleverd met betrekking tot de uitvoeringsbesluiten van die wet. Dat heeft me tot nadenken gestemd. Ik was in die tijd goed geplaatst om deze zaak te volgen. Voor de parlementsleden was het misschien een afgedane zaak na de goedkeuring van de wet en zij hadden daar trouwens minder controle op.

Na de goedkeuring van deze wet heeft men alle voorbehoedsmiddelen, ook de eenvoudigste en de mechanische, onder de toepassing van de wet op de geneesmiddelen geplaatst.

Aldus werd de toepassing van de wet op de contraceptie bemoeilijkt. Vier dagen na de aanneming van de wet verscheen er een reclame voor een voorbehoedsmiddel. Vierentwintig uren later echter was die reclame reeds verdwenen. Ik dacht toen dat men er vlug bij was, maar men was er ook vlug mee weg. Reclame voor voorbehoedsmiddelen mocht dus niet, want dat ging in tegen de wet op de geneesmiddelen.

Ik weet dat ik hier niet ben om verhaaltjes te vertellen, maar wat ik wil aantonen is dat er toen kostbare maanden en jaren voorbij zijn gegaan.

Er werd onder andere een brochure uitgegeven die nooit is terechtgekomen daar waar ze moest terechtkomen, namelijk bij alle vrouwen, zoals nu in alle bussen de brochure is terechtgekomen om ons te beschermen tegen aids. Door een nogal *astucieuze* manier van handelen heeft men de brochure over contraceptiva ingetrokken. Wij hebben dan veel tijd verloren. Het is omdat het Centrum voor gezinsstudies daartegen hard heeft gereageerd dat de toestand in de loop van de jaren is verbeterd. (*Opmerkingen door enkele leden van de CVP.*)

Ik kan duidelijker zijn, maar dan moet ik namen noemen en dat doe ik niet graag. Ik kan ze u echter altijd geven.

Het Centrum voor gezinsstudies heeft er herhaalde malen op gewezen dat er nog niet genoeg informatie werd gegeven aan die groepen van vrouwen die het meest anticonceptiemiddelen nodig hebben omdat zij absoluut geen geboortes willen. Ik spreek hier over de zeer jonge ongehuwden en over vrouwen van ongeveer 45 jaar met een voltooid gezin.

Het is slechts na verloop van jaren en met veel publikaties dat de contraceptiva waarvan wij momenteel over een behoorlijke grote keuze beschikken, zijn gebruikt.

Het doet mij genoegen te horen dat de voorzitter van de CVP, de heer Van Rompuy, niet meer gecompliceerd is in dat verband. Ik moet echter doen opmerken dat in de beginperiode velen het wel waren. Dat was een erge zaak.

De anonimiteit van de moeder of het kind bestaat niet. Een vrouw die een kind ter wereld brengt, brengt «haar» kind ter wereld. De anonimiteit van de moeder was een kunstmatig juridisch begrip dat niet beantwoordde aan de innerlijke gevoelens van een moeder. Men kan geen kind ter wereld brengen van wie wordt gezegd dat het niet het kind van de moeder is omdat het na de geboorte onmiddellijk wordt weggenomen zodat zij het nooit heeft gezien en zodat zij er ook niet meer hoeft aan te denken. Het kan niet anders dan dat een moeder aan haar kind denkt. Het baren van een kind is niet een ei dat zomaar wordt gelegd.

Het enige wat abortus kon vermijden was contraceptie en, naar werd beweerd, ook adoptie. Ik was echter goed geplaatst om te weten hoeveel adopties er in België plaatsvonden. Het waren er ongeveer 3 000 waarvan 1 000 eigenlijke adopties, de andere 2 000 waren rechtzettingen in het kader van de wet op de filiatie die toen nog niet gewijzigd was. Een vader of zelfs een moeder moesten hun eigen kind erkennen omdat het natuurlijk kind, dat weet elk jurist, toen geen statuut had. Contraceptie echter was, ik herhaal het, de beste preventie voor abortus. Dat wil niet zeggen dat momenteel de situatie voor 100 pct. in orde is.

Na het probleem van de contraceptie hebben wij het probleem van de abortus aangepakt. Er wordt gezegd dat dit voor wijlen Herman Vanderpoorten geen gemakkelijk probleem is geweest. Ik ben blij met die opmerking, want zij is juist.

Wij hebben toen vele deskundigen uitgenodigd. Zo herinner ik mij nog professor Nys van Leuven die in verband met de draagkracht van een vrouw zei dat men «een twee-paardje» — u weet wel zo een kleine Citroën — niet even zwaar kan belasten als een vrachtwagen. Hij beseftte dat niet alle vrouwen dezelfde draagkracht hebben en dat die draagkracht een element van appreciatie was.

Nadat wij veel hadden gelezen, ook de *Pensées* en de *Etudes* en beseften dat we de vrouwen niet meer konden terugplaatsen in de lijdzaamheid van vorige decennia was dan het ogenblik gekomen dat de heer Vanderpoorten met een tekst naar de Ministerraad moest gaan. Wij hebben toen een tekst voorbereid die rekening hield met drie motieven: een ernstige bedreiging voor de gezondheid en het leven van de vrouw, een zware handicap bij de foetus en tenslotte incest en verkrachting.

Het was een vrij stringente tekst die misschien niet helemaal rekening hield met wat in een vrouw kan omgaan, maar Herman Vanderpoorten dacht hiervoor de goedkeuring te kunnen krijgen van de drie partijen die toen de regering vormden. Het heeft niet mogen zijn. Het is bij dat voorontwerp gebleven, maar wij hebben onze pogingen nog een tijdje voortgezet tot die regering viel.

Dat voorontwerp is dan opnieuw op de proppen gekomen bij de onderhandelingen voor de eerste regering-Tindemans. Abortus was één van de vier knelpunten. De besprekingen zijn afgesprongen, maar de daarop volgende besprekingen met de liberalen hebben geleid tot de oprichting van de staatscommissie voor de Ethische Problemen. Gedurende anderhalf jaar heb ik aan de besprekingen van die commissie deelgenomen, samen met vele deskundigen, bijvoorbeeld sociologen en medici die veel meer beslagen waren dan ik. In die commissie zaten evenveel vrouwen als mannen, evenveel Vlamingen als Franstaligen en alle filosofische overtuigingen waren er ook in vertegenwoordigd. U kent die evenwichten wel. Wij hebben daar samen een grote weg afgelegd en velen hebben zeer degelijk gewerkt. Daar werd de basis gelegd voor de wet op de afstamming. Daar werden twee verslagen betreffende de contraceptie op één stem na eenparig aangenomen. De voorstellen betreffende de adoptie werden door alle 25 leden goedgekeurd.

In verband met abortus zijn wij toen tot een hele reeks vaststellingen gekomen. Zo herinner ik mij nog dat ik toen een tekeningetje heb gemaakt uitgaande van een zeer hoogstaand moreel standpunt met stralen naar een horizontale lijn. Op die lijn stonden naast elkaar elementen als gezondheid, clandestiene abortus, feitelijke abortus, het gevaar van de clandestiene abortus, het principe van solidariteit, enzovoort. Die aspecten bleven naast elkaar staan en ze vormden geen geheel. Toen dachten we dat we de problemen anders moesten aanpakken. We gingen ervan uit dat de wet niet als een machine kan registreren wat zich in de maatschappij afspeelt, maar dat ze tot op zekere hoogte rekening moet houden met een moreel standpunt dat door de mens haalbaar wordt geacht, maar dat de mens toch nog verheft.

Het punt waarnaar wij streven, zal misschien niet zo hoog zijn als de ideale morele standpunten, maar men zal zeker de voeling met de realiteit van de dingen nooit verliezen en men zal bepaalde mensen die nu handelen zonder nadenken, iets kunnen bijbrengen. Om deze reden hadden wij ons voorstel een educatief voorstel genoemd.

Wij menen niet met een wet op abortus de mensen te kunnen verbeteren, maar het is onze taak ervoor te zorgen dat de mensen meer edele ideeën hebben en beter voor elkaar zorgen. Wanneer zij van oordeel zijn dat abortus onvermijdelijk is kunnen zij mogelijk door ons educatief voorstel nog op andere ideeën worden gebracht, wat met de huidige strafwet niet langer mogelijk is.

Ik heb voorgelezen wat wij onder een multidimensionale indicatie verstaan, namelijk datgene wat de gehele persoon betreft en rekening houdt met de realiteit waarbij men geen losstaande redenen aanhaalt zoals alleen de leeftijd van de vrouw, maar wel een combinatie van redenen, zoals het feit dat zij nog zo jong is, niet voor zichzelf kan zorgen, niet wordt opgevangen door de ouders, enzovoort. Dan gaat het niet om «de» vrouw maar om «een» vrouw, een individuele vrouw, een vrouw voor wie men iets wil doen en naar wie men wil luisteren om daarna te beslissen wat voor dat individueel geval kan worden gedaan.

De groep van twaalf is die weg niet willen opgaan en ging ervan uit dat de wet moest worden veranderd. Voor ons ging het echter om de gezondheid van de vrouw in de meest ruime zin van het woord, fysiek en psychisch, maar dan in de betekenis: met een psychiatrische aandoening. Dat gegeven kon ons inziens nog worden aangevuld door bijvoorbeeld een goede omgeving, gunstige financiële mogelijkheden.

Indertijd werd door de Nederlanders nogal wat gepubliceerd in verband met het medisch-ethisch denken. Ik heb hierover veel gelezen, wat uiteraard ook mijn geest heeft beïnvloed. Men kan niet spreken over «de» vrouw en ook niet zo maar over «de» abortus. Professor Treffers van de Universiteit van Amsterdam noemt dit slagen in de lucht, en hij voegt eraan toe «en wat voor lucht».

Toen heb ik ervaren dat er veel ivoren torens bestonden, ook die van de persoonlijke vrijheid van de vrouw. Zo is er bijvoorbeeld de geëmancipeerde vrouw die zegt geen kind te willen en die ook als het reeds is geconcipieerd, zegt er niet van te moeten weten. Ik geef nog een ander voorbeeld, en dit zonder wrok tegen al die mooie filmactrices die zeggen: ik wil geen kind, dat past niet in mijn kader.

Dit zijn lotsbestemmingen waarin *madame tout le monde* zich niet terugvindt. Ik heb grote bewondering voor de intelligentie van Simone de Beauvoir. In een TV-uitzending heeft zij ooit gezegd: «Je m'entends très bien avec Sartre. La raison est que nous n'avons jamais habité ensemble.» Wat moeten die vrouwen die dag na dag hun huishoudelijke taken verrichten daarvan denken? Het is toch een normale gang van zaken dat man en vrouw wel samenwonen, en dat er al eens wrijvingen komen omdat het dagelijks leven zich niet altijd in weelde afspeelt.

De andere ivoren toren waarmee ik werd geconfronteerd toen ik de eerste keer mijn wetsvoorstel indiende, was het argument van het gevaar voor de gezondheid. Voor een juiste omschrijving van het begrip gezondheid verwees men naar de definitie die de Wereldgezondheidsorganisatie had opgesteld. Ook in ons land was men intussen meer belang gaan hechten aan de persoon die getroffen werd door een ziekte dan aan de ziekte zelf. Er werd zelfs preventief een onderscheid gemaakt tussen de mensen. Denken wij maar aan de arbeidsgeneeskunde, die een preventieve geneeskunde is. Een arbeidsgeneesheer zal niet oordelen dat een lokaal waar te veel lawaai is, moet worden afgebroken of dat de werknemers daar niet kunnen werken. Hij kan wel oordelen dat een bepaalde werknemer niet kan werken in dat lokaal omdat de persoon in kwestie die geluidshinder niet kan verdragen.

Tussen die twee ivoren torens heb ik de vrouw zien evolueren, de vrouw die steeds meer genuanceerd heeft gedacht en gesproken. Mevrouw Staelen was, niettegenstaande zij mij heeft bestreden, heel genuanceerd in haar kritiek. Ook vrouwen van wie ik het niet zou hebben verwacht omdat zij eenzijdig oordeelden door hun vorming die abortus voorhiel als iets schrikwekkends waarvoor men jaren in de gevangenis kon belanden, gingen meer genuanceerd denken. Wij mogen trouwens niet vergeten dat de huidige strafwet zwaardere straffen oplegt aan mensen die technisch bevoegd zijn om abortus uit te voeren dan aan de «engeltjesmaaksters» die met breinaalden en zeepsop tewerk gaan. Gelukkig kennen clandestiene abortussen door de algemene verspreiding van antibiotica nu minder vaak een slechte afloop.

Ook de houding van de dokters ten opzichte van dit probleem kende een evolutie. Ik herinner mij dat de oude professor Renard tijdens de *hearing* verklaarde dat zijn medewerkers hem erop wezen dat hij niet onbewogen kon blijven voor het maatschappelijk leed. Zij waren daar veel gevoeliger voor.

De voorstellen die ik vroeger heb ingediend waren, in weerwil van wat men nu beweert, veel strikter. Zij werden echter begraven. Ik weet dat men mij destijds soms uit de weg ging om niet weer geconfronteerd te worden met mijn verzoek om mijn voorstel te bespreken.

In 1978 werd het voorstel van de heer Pierson, dat een volledige depenalisering van abortus nastreefde, in de commissie voor de Justitie afgewezen. Voorzitter Pierson heeft er dan zelf op aangedrongen dat mijn voorstel zou worden besproken. Hij was van oordeel dat het niet ver genoeg ging maar hij vond dat de wet moest worden gewijzigd en dat mijn voorstel dan toch een stap in de goede richting was. Wij stonden echter alleen, en door het vroegtijdig einde van de legislatuur kon hij zijn belofte niet nakomen. In 1981 hebben wij evenmin iets kunnen bereiken.

Bij de regeringsvorming in 1973 heeft men ingezien dat men op het niveau van de regering nooit tot een vergelijk kon komen en heeft men dit probleem doorgeschoven naar het Parlement. Dat is in het Parlement niet in dovemansoren gevallen.

Men moet hier nu niet spreken van een wisselmeerderheid. De regering heeft haar lot immers niet verbonden aan dit wetsvoorstel. Het gaat hier om een parlementair initiatief. De democratische meerderheid zal hier beslissen.

Eén zinnetje heeft ons ertoe aangezet de hoofden bij elkaar te steken. Naast de personen van het eerste uur, minister van State, Henrion, de heer Lallemand en ikzelf hebben ook mevrouw Aelvoet, de heer Pataer en nog een aantal fractieleiders hun handtekening onder dit voorstel gezet.

Tijdens die gesprekken vond er een verschuiving plaats, en ik weet niet wie wie heeft overtuigd. Ieder heeft een stap gedaan, ikzelf zeer bewust. Het was geen politiek sprongetje. Trouwens, op dat ogenblik had ik er niets bij te winnen vermits mijn partij in de regering zat. Mijn partijgenoten hebben gedurende veertien dagen de tekst ter inzage gekregen. Indien ze niet met de tekst akkoord gingen zou ik mijn ontslag als fractieleider hebben genomen en als vrij parlementslid het voorstel toch hebben

ingediend. Het antwoord was echter positief, en ik heb mij daarnaar gedragen.

Volgens mij bestaan noodsituaties. Voor de 15 000 vrouwen is dit misschien geen levenskwesitie. Vroeger waren zij niet in behandeling, kregen zij geen gesprekken om hen eventueel van hun voornemen af te brengen en klaar te laten zien in zichzelf, en niet het slachtoffer te zijn van hun omgeving of een partner die hen aanspoorde om geen verantwoordelijkheid te dragen. Uiteindelijk zou hun vraag tot abortus van een ander kunnen uitgaan. Pas na verklarende gesprekken krijgen zij nu een abortus. Ik vraag de leden dat zij het woord «noodsituatie» eens zouden ontleden.

Artikel 2, 1°, van het wetsvoorstel aangenomen door de commissie, bepaalt: «1° Hij die door spijzen, dranken, artsenijen of door enig ander middel vruchtafdrijving veroorzaakt bij een vrouw die daarin heeft toegestemd, wordt veroordeeld tot gevangenisstraf van drie maanden tot een jaar en tot geldboete van honderd frank tot vijfhonderd frank.

Er is evenwel geen misdrijf wanneer de zwangere vrouw die door haar toestand in een noodsituatie verkeert, een geneesheer verzoekt haar zwangerschap af te breken.»

In artikel 2, 2°, c, staat dat de geneesheer zich moet vergewissen van de vaste wil van de vrouw om haar zwangerschap te laten afbreken.

Dat zou dan aanleiding geven tot abortus op aanvraag, omdat de vrije wil van de vrouw het criterium is. Zelf heb ik geen ogenblik aan de betekenis getwijfeld. Men zal dus zwaarder worden gestraft als de vrouw niet expliciet toestemt. Wij moeten er dan ook voor zorgen dat de behandelende geneesheer de hele procedure correct toepast.

Als hij na de bedenktijd de abortus uitvoert en de vrouw beweert achteraf dat ze het niet meer wilde, dan gaat het om een vruchtafdrijving bij een vrouw die niet toestemt. Dat is de moeilijkheid en er kunnen nog een aantal gerechtszaken uit voortkomen. Het begrip «de vaste wil» werd door de tegenstanders van het voorstel geïnterpreteerd als de vaste wil van een bepaalde geëmancipeerde vrouw die met een klop op tafel tot uiting komt. Een vrouw in een noodsituatie daarentegen is een gestresseerde vrouw die haar zwangerschap niet aankan. Dat is ook een manier om neen te zeggen tegen een geboorte. Daarom werd de periode van zes dagen bedenktijd ingevoerd, een team van personen die alternatieve oplossingen voorstellen en het raadplegen van een dokter.

U kan het allemaal lezen in het verslag, maar lees het niet met een mentaliteit van ongeloof of om iets te kunnen vinden dat aanduidt dat het in feite toch gaat om abortus op aanvraag of om egoïstische vrouwen die hun wil doordrijven en voor wie het kind helemaal niet tel.

Wij willen inderdaad de geneesheer beschermen tegen een vrouw die, eenmaal haar stresstoestand voorbij, beweert dat zij eerst wel de bedoeling had abortus te laten plegen, dan naar de raadgevingen heeft geluisterd en enkele dagen heeft gewacht, dat de abortus toch werd uitgevoerd, maar dat ze het eigenlijk niet meer wilde. Daarom werd de bepaling ingevoegd dat de vrouw na de bedenktijd te kennen moet geven dat ze vastbesloten blijft de ingreep te ondergaan, gelet op de situatie die ze niet aankan, de noodsituatie dus.

Mevrouw Staels heeft erop gewezen dat wij de man er niet bij betrekken. Ik ben daar niet tegen, een lid van mijn fractie heeft zelfs een amendement ingediend in die zin. Het moet echter wel de vrouw zijn die uiteindelijk beslist. Immers, de man kan niet voor haar beslissen. De vrouw is wel verplicht om te beslissen als het om een kortstondige relatie gaat en de man zijn verantwoordelijkheid niet wil opnemen.

Het gaat echter ook dikwijls om echtparen. Ik heb in dat verband met veel personen gesproken in de centra, met personen met wie ik nauwer verwant ben en ook met geneesheren. Zij allen zijn het erover eens dat meestal de echtgenoot zijn vrouw laat beslissen en zelf geen enkele verantwoordelijkheid wil dragen. Als de vrouw naar een centrum in Nederland wil en de dokter wint daarover de mening in van de man, krijgt hij meestal

te horen dat ze van hem mag gaan, dat hij zich daar niet mee bemoeit.

De geneesheren of het andere personeel moeten de echtgenoot er vaak op wijzen dat hij mede verantwoordelijkheid draagt, dat zij een echtpaar vormen, reeds kinderen hebben, enzovoort. Dat is de werkelijkheid. Waarom wil men altijd een oordeel vellen zonder de werkelijkheid te kennen, of wil men altijd onze dupliciteit doen uitschijnen, of het zo doen voorkomen alsof wij alle remmen willen losgooien en de hedonistische toer opgaan?

Daar ligt echter de permissiviteit niet, wij weten wel waar die zich bevindt. Natuurlijk moeten wij onze kinderen een goede opvoeding geven zodat ze niet zouden grijpen naar drugs, naar ongebreidelde seksualiteit of zouden opgroeien zonder enig verantwoordelijkheidsgevoel. Dat weten wij ook en dat moeten wij toch niet in de strafwet schrijven. Daarvoor hebben wij scholen en allerlei instellingen en daarvoor moeten ook de ouders zorgen. De ouders moeten wij er inderdaad van bewust maken dat zij hun kinderen een opvoeding dienen te geven die aangepast is aan de realiteit en dat zij iets moeten opofferen in het belang van hun kinderen.

Moeten wij daarom terugkeren naar de negentiende eeuw en naar de *Code Napoléon*? Natuurlijk niet. Als de kinderen door de televisie minder huiswerk maken, moeten wij de televisie nog niet uit het raam gooien, want dan gaan ze bij de bureaus kijken. We moeten met elkaar overeenkomen dat we op bepaalde tijdstippen niet maar de televisie kijken, omdat we nu eenmaal zo behuisd zijn dat de kinderen soms dicht bij ons hun huiswerk moeten maken.

Moeten wij terugkeren naar de negentiende eeuw, omdat de huidige tijd ons geen voldoening schenkt? Hij schenkt ook mij geen voldoening. Ik wil meer innigheid, meer zin voor verantwoordelijkheid en meer opofferingsgeest van de ouders. Maar daarom moeten wij nog niet terugkeren naar de *Code Napoléon*, omdat hij eens en voor altijd een geloofsbelijdenis zou bieden, waarvan we niet afwijken en waardoor we ons veilig voelen.

Misschien heb ik reeds al te lang gesproken, maar toch wil ik even nagaan of ik niet een paar belangrijke zaken heb overgeslagen.

Ik spreek niet over de houding van de partijen. Ik heb er reeds op gewezen dat ik mensen die met ons een dialoog aangaan en het voorstel amenderen verkies boven de mensen die mondelinge beloftes doen, maar in zestien jaar stilzwijgen nog nooit een signaal hebben gegeven dat mij deed geloven in de waarachtigheid van hun bedoelingen.

Wie meent dat ik op een belangrijk punt niet heb geantwoord, moet mij dit zeggen. Ik heb nog nota's, maar wil uw geduld niet langer op de proef stellen.

Tot besluit vraag ik mij af of wij ook nu geen achterhoedegevecht leveren. Ik heb een document bij me dat u misschien niet bekend is. Het gaat uit van de Vereniging van de Orden in de landen van de EEG en dateert van 6 januari 1987: *Europese Handleiding voor de Medische Ethiek*.

Deze handleiding werd opgesteld volgens het ontwerp-Farber. Wie een beetje de organisatie van onze Orde kent, weet dat de heer Farber, een Brusselaar is. De handleiding werd door de Internationale Conferentie van de Orden unaniem — dus ook door België — goedgekeurd. «Door de Internationale Conferentie wordt aan de Orden van geneesheren of de daaraan gelijkgestelde organismen van elke EEG-lidstaat aanbevolen alle nodige maatregelen te nemen teneinde de landelijke vereisten inzake rechten en plichten van de arts ten overstaan van patiënten, de maatschappij en collegae in overeenstemming te brengen met de beginselen van onderhavige handleiding en alle schikkingen te treffen opdat de nationale wetgeving de optimale naleving van de hieronder geformuleerde beginselen zou toelaten.» Dan volgen in het document de artikelen. Ik noem enkele ondertitels: «Verbintenissen van de arts», «*Informed consent*», «Orgaan-transplantatie». Er is ook een item «Voortplanting».

De artsen van de EEG-landen, die behoren tot de nationale orden van de geneesheren, hebben deze handleiding voor medische ethiek opgesteld.

Artikel 17 luidt: «De arts zal de patiënt, en op diens verzoek, alle nuttige informatie over voortplanting en anticonceptie verstrekken.»

Artikel 18 luidt: «Conform de ethiek mag een arts, op grond van zijn eigen overtuiging, weigeren in het voortplantingsproces in te grijpen of tot een zwangerschapsonderbreking of abortus over te gaan door de betrokkenen aan te raden het advies van collegae in te winnen.»

Dit wil zeggen dat al de plichtplegingen, die in de vroegere, niet aangepaste, codex zijn vervat verdwijnen. Dit zijn onder meer de dubbele brieven, het indienen van klachten bij de Orde, de overhandiging ervan aan de parketten als daarom wordt gevraagd. Dat is de stelling van de EEG-landen, waarvan de overgrote meerderheid geen beperking meer kennen in hun strafwetgeving inzake abortus, tenzij gedeeltelijke beperkingen die zij in hun zwangerschapsafbrekingswetten inschrijven.

De Orden van geneesheren hebben daar uit ethische en deontologische overwegingen, alleszins geen inmenging in. Zij kunnen alleen vragen dat er in elk geval een gewetensclausule in de wet wordt opgenomen.

Vandaar mijn vraag: zijn wij geen achterhoedegevechten aan het leveren voor hetgeen reeds als een voldongen feit wordt beschouwd in de Europese Orden?

Men kan het wetsvoorstel niet aannemen en veel moeilijkheden maken, maar één zaak is zeker. Of zij het nu willen of niet, of ze het goed bedoelen of niet, of zij andere zaken willen dan zij laten veronderstellen, degenen die tegen stemmen, die dus niet van een wetswijziging willen horen, berusten in de hypocrisie. Zij die dit wetsvoorstel niet goedkeuren, menen dat de opvoeding en de vorming van onze jeugd tot niets dienen, dat er een strafwetboek nodig is om de mens van allerlei dingen af te houden.

Ik heb meer vertrouwen in de mensheid en in onze jeugd en in de mensen van onze generatie. Alle inspanningen dienen tot niets als wij ervan uitgaan dat de huidige strafwetgeving moet blijven bestaan.

Er werd gezegd dat wij ons zonder die artikelen uit het Strafwetboek om ons aan vast te klemmen, op drijfzand zullen staan. Ik heb toch meer vertrouwen in de toekomst en denk toch dat wij meer kunnen met een gewijzigde strafwet. Die wet zal nog altijd degenen straffen die helemaal niet deontologisch handelen. Maar die gewijzigde strafwet zal ook aantonen wat men iemand kan bijbrengen door met een gevoelig oor te luisteren naar het verhaal van een individu. Wetten en reglementen hebben het immers alleen maar over «de» sociale bijstand, enzovoorts. Maar in het wetsontwerp gaat het over «een» vrouw, over een tot haar gericht, geïndividualiseerd gesprek. Dit is echter nog iets heel anders dan een subjectieve beoordeling. Het gaat hier om een uniek wezen dat men op een unieke manier moet benaderen. *(Langdurig en levendig applaus.)*

De Voorzitter. — Mevrouw Herman, u hebt daarnet de leden die menen dat u niet geantwoord hebt op hun vragen, uitgenodigd hun vragen na uw uiteenzetting te herhalen. De heer Arts heeft nog een vraag.

Mijnheer Arts, u hebt het woord.

De heer Arts. — Mevrouw Herman heeft op één vraag uitvoerig geantwoord, namelijk op de vraag van collega Aerts hoe zij ertoe gekomen is haar gedachtengang te veranderen en dit voor ons onaanvaardbare wetsvoorstel te verdedigen. Op alle andere vragen heeft zij niet geantwoord. Ik zal ze hier niet herhalen. Op het einde heeft zij wel nog een oproep gedaan om haar zienswijze te delen.

De Voorzitter. — Het woord is opnieuw aan mevrouw Herman.

Mevrouw Herman-Michielsens. — Mijnheer Arts, wanneer wij volgende week het advies van de Raad van State bespreken, krijg ik nog de gelegenheid het woord te nemen. Ik zal met grote aandacht intussen uw uiteenzetting en die van de andere leden van de CVP lezen. Ik zal al hun vragen op een rijtje zetten en erop antwoorden. Vandaag heb ik enkel die dingen aangeraakt die mij uit het debat het meest zijn bijgebleven, en heb ik ook nog enkele items willen aanduiden. Ik ben echter bereid op alle vragen te antwoorden. Ik zal dat echter zo kort mogelijk doen volgende week, zodat er nog tijd overblijft voor beschouwingen over het advies van de Raad van State.

De Voorzitter. — Het woord is aan de heer Cooreman.

De heer Cooreman. — Mevrouw Herman, ik heb u daarnet een vraag gesteld en u hebt mij toen geantwoord dat u daarop dadelijk een antwoord zou geven. Ik dring er niet op aan om dat antwoord vandaag te krijgen, maar ik wil u eraan herinneren dat ik dat antwoord toch graag zou krijgen.

Mevrouw Herman-Michielsens. — Mijnheer Cooreman, ik zal ook uw vraag bekijken en er vrijdag op antwoorden.

De Voorzitter. — Dames en heren, ik stel u voor onze werkzaamheden te onderbreken.

Je vous propose d'interrompre ici nos travaux. *(Assentiment.)*

De Senaat vergadert opnieuw, vrijdag 3 november 1989, te 14 uur 30.

Le Sénat se réunira le vendredi 3 novembre 1989, à 14 heures 30.

De vergadering is gesloten.

La séance est levée.

(De vergadering wordt gesloten te 22 h 15 m.)

(La séance est levée à 22 h 15 m.)

